

Seküler Kapitalizmin İslamofobik Tepkisinin Temel Sebepleri

Hakan Samur¹

Derleme Makalesi

Öz

Komünist tecrübenin de çökmesinden sonra, seküler ve kapitalist yönleriyle yüzyıllar içerisinde gelişen ve muazzam bir küresel kapasiteye ulaşan Batı modernleşmesine meydan okuyabilecek en yüksek potansiyel Müslümanlarda bulunuyordu. Söz konusu potansiyelin durdurulabilmesi için İslamofobi gibi bir kavram altında yürütülen ve İslam'ı ve Müslümanları olumsuz ve tehlikeli gösteren kapsamlı bir proje devreye sokulmuştur. Bu makalenin amacı, Batı'yı böyle bir İslamofobik tepkiye götürecektir şekilde, Müslümanların Batı için yeniden potansiyel bir rakip haline gelmelerinin iki önemli sebebini açıklamaya çalışmaktır. 1990'larla birlikte İslami kimliğine vurgu yapan İslami grupların, demokratik süreçler içerisinde kalarak pek çok ülkede ciddi bir siyasi güç haline gelmeleri bu sebeplerin başında gelmektedir. Aynı şekilde İslam'ın, özellikle postmodern dönemin kendine özgü sorunlarından bunalan Batılı bireyler için alternatif bir yaşam tarzı olarak belirmeye başlaması da ikinci sebebi oluşturmaktadır. Bu sebeplerden kendisine yönelik bir öz eleştiri çıkarmadığı sürece de seküler kapitalist Batı sisteminin, İslamofobi türü projelerle küresel üstünlüğünü devam ettirebilmesinin zor olduğunu öngörebiliriz.

Anahtar Kelimeler

İslamofobi
Sekülerizm
Kapitalizm
Modernizm
Postmodernizm
İslam'ı Kabul

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
12.02.2021
Kabul Tarihi:
23.03.2021

Main Reasons of The Islamophobic Reaction of Secular Capitalism

Abstract

After the collapse of the communist experience, the Muslims have had the highest potential to challenge the Western modernization, which has developed over centuries through its secular and capitalist aspects and reached an enormous global capacity. A comprehensive project that is carried out under the rubric of Islamophobia and demonstrates Islam and Muslims negative and dangerous has been launched to impede this potential. The aim of this article is to explain the two important reasons of why the Muslims had become a potential rival for the West again that take her to such an Islamophobic reaction. The primary of these reasons is the rise of Islamic groups who emphasise on their Islamic identities as serious political force in many countries through staying within democratic processes. In the same way, emerging of Islam as an alternative lifestyle for the Western individuals who are overwhelmed by the specific problems of the postmodern period. Unless it draws a self-criticism from these reasons, we can foresee that it will be difficult for the secular capitalist Western system to maintain its global superiority through projects such as Islamophobia.

Keywords

Islamophobia
Secularism
Capitalism
Modernism
Postmodernism
Conversion to Islam

Article Info

Received:12.02.2021
Accepted: 23.03.2021

¹ Prof. Dr., Batman Üniversitesi, hsamur@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1980-9347

Giriş

20. yüzyılın son çeyreğine kadar ulaşılan teknolojik kapasiteyi ve buna dayalı kapitalist ekonomik gelişimi Batı modernleşmesinin en belirgin özelliklerinden biri kabul edenler; söz konusu teknolojik ve ekonomik gelişim atmosferinde bireylerin geleneksel yapıların sınırlandırıcılığından kurtarılmaya anlamında özgürleştirildiğini, kendilerine bırakılan özel yaşam alanını, yine modernleşmenin sunduğu içeriklerle doldurmaya yönlendirildiğini ve bu sayede bilinçlerinin şekillendirildiğini öne sürmüşlerdir (Berger, Berger ve Kellner, 1973). İnsanlık tarihinin yaklaşık son 40-50 yılında ise çok daha baş döndürücü bir sıçrama kaydeden kapitalist gelişim ve teknolojik ilerleme bu defa modern dönemi bile geride bırakacak bir aşamanın yani postmodernitenin belirgin özelliğini oluştururken; bireylerin özgürleştirilmesi, yönlendirilmesi ve şekillendirilmesi noktasında modern dönemde başlayan süreçleri daha ileri noktalara taşımıştır. Giderek daha fazla nesnenin metalaştırıldığı, tüketime sunulduğu ve dolayısı ile kâra dönüştürüldüğü bu postmodern aşamada (Jameson, 1991) daha liberal ve küresel bir düzleme taşınan kapitalist mantık; üretim, ulaştırma ve en önemlisi iletişim teknolojilerinde gerçekleştirilen muazzam ilerleme sayesinde bireylerin günlük yaşamlarını neredeyse hiçbir boşluk kalmayacak şekilde takip edebilme, ihtiyaçlar oluşturabilme, tüketim tercihlerini şekillendirebilme ve bunlara uygun karşılıklar üretebilme yetkinliğine ulaşmıştır. Sadece beslenme, giyinme, eğlenme gibi görünür ihtiyaçlar değil; sözcümleri bireysel değer yargıları, inançlar ya da her türlü duygu ve eğilimler de kâra dönüştürülebilecek unsurlar olarak bu küreselleşen kapitalist dalgaının kontrolüne girmiş ya da halen gerçekleşmemişse bile girmesi için yoğun baskı altında tutulmaktadır. Hatta komünist karşı duruşun iflasından sonra, insanlığa yön belirleme açısından liberal kapitalist demokrasilerin tamamen rakipsiz kaldığı şeklinde bir entelektüel yaklaşımla da (Fukuyama, 1992) desteklenen böyle bir kapitalist zenginleşme, aşağıda ilk bölümde daha detaylı ele alacağımız gibi bu aşamaya uzun bir süreç sonucunda ulaştı ve Batı modernleşmesinin iki temel yapıtaşından birini oluşturdu.

Geçirdiği uzun yolculuk süresince, kapitalist zenginleşmeye önce Katolik Kilisesi tarafından, sonra da her türlü dini kaynaktan gelebilecek engellemeleri önleme işlevini üstlenen sekülerizm de son 40-50 yıllık dönemde aynı yoğunlaşmayı yaşamıştır. Yüzyıllara yayılan bir mücadele ve değişim sonucunda dini değerler ve kurumlar postmodern toplumlarında sadece kamusal alanı belirleyici olma vasfını değil, neredeyse bireylerin özel alanlarında etkili olma vasfını da kaybetmiştir. Bu haliyle sekülerizm de normatif çerçevesini büyük oranda belirlediği Batı modernleşmesinin bir diğer temel yapıtaşı durumuna gelmiştir (Kaufmann, 1997; Berger, 1981).

Kapitalist zenginleşmeye ve sekülerleşmeye dayalı Batı modernleşmesi, 1990'larla birlikte ABD öncülüğünde küresel hâkimiyete yönelirken ve görünüşte hiçbir rakibi yokmuş gibiyken aslında o kadar da rahat ve güvenli bir konumda bulunmuyordu. Her ne kadar kapitalizm eleştirisi üzerinden ortaya çıkan komünizme karşı galip gelmiş ve yeni bir ekonomik-siyasi liberalleşme dalgası dünyadaki yönelimi ortaya koyuyormuş gibi görünse de, bu makalede açıklamaya çalışacağımız üzere, yüzlerce yıllık bir çabaya rağmen Hıristiyanlığa yaptığı şekilde bir türlü istediği sınırlar içerisine hapsedemediği Müslümanlık yeniden ve ciddi bir potansiyelle zemin kazanmaya başlamıştı. O nedenledir ki 1990'lar ve sonrası sadece Batı uygarlığını temellendiren siyasi ve ekonomik değerlerin küresel ölçekte daha kuşatıcı bir söylemle dile getirilmesine değil, aynı zamanda bir tehdit olarak Müslümanların, bu değerlerin karşısında yer aldıkları yönünde paralel bir söylemin de yaygın bir şekilde seslendirilmesine sahne olmuştur. İslamofobi kavramı ile somut bir kavramsallaştırmaya da tabi tutulan söz konusu söylemin vurgusu ve kapsamı günden güne o derece artmıştır ki; Batı'yı Batı yapan hangi değer varsa, Müslümanların adeta hepsinin karşısında oldukları ve terör dâhil her türlü yöntemle bu değerleri yok etmek için uğraştıkları şeklinde bir algının inşa çabaları her alanda gözlemlenebilir olmuştur (Shryock, 2010).

Soğuk Savaş sonrasında Müslümanların politik zemin kazanmaya başladıkları doğrudur ve pek çoğu bu kazanımı Batı açısından tehdit olarak gören çok sayıda eserle de konu akademik tartışmalarda yer bulmuştur (Roy, 1994; Tibi, 2002; Ayoob, 2007). Ancak, İslam'ın ve Müslümanların seküler ve kapitalist Batı'nın karşısında alternatif olma potansiyeline ulaşmaları söz konusu eserlerde ya da İslamofobi inşa çabalarında gösterildiği şekilde Batı değerlerine toptan tehdit oluşturacak bir yaklaşım ve terörize yöntemler yoluyla gerçekleşmemiştir. Politik İslam'ın yükselişi, bu makalede ortaya koymaya çalışacağımız gibi, bizzat Batı'nın demokratik ve özgürlükçü söylemlerine sahip çıkarak gerçekleşmişti. Halkının büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu pek çok ülkede İslami gruplar, 1980'lerin sonlarından itibaren politik arenada belirgin bir yer edinmeye, hatta yönetimde söz sahibi

olmaya başlamışlardı. Şu var ki Batı'nın tarihsel ötekisinin bu defaki zemin kazanışı bizzat Batı'nın siyasi normlarıyla belirlenen meşru bir çerçevede, yani oyunun kurallarına uymak suretiyle gerçekleşiyordu. Ayrıca, demokratik yol ve kanallara bağlı kalsalar bile Müslümanlar, özellikle kapitalizmin hem buldukları ülkelerde hem de bütün dünyada yarattığı sorunları eleştiriyorlar, mağduriyet yaşayan kitlelerin sözcülüğünü yapıyorlar ve aslında zeminlerini de bu sistem içi alternatif duruşları üzerinden genişletiyorlardı.

Kapitalizmin doğurduğu eşitsizlikleri ve aşırılıkları eleştirmek ve bunu bir de maneviyatçı bir kimlikle yapmak Müslümanlara sadece kendi toplumlarında destek kazandırmıyordu. Yine açıklamaya çalışacağımız gibi, söz konusu eşitlikçi ve eleştirel söylem kapitalist yoğunlaşmadan dolayı postmodernitenin kendine özgü sorunlarından bunalan ve seküler yoğunlaşmadan dolayı da bu bunalımdan kendisini kurtaracak bir dini-manevi iklimin uzağına düşen ortalama Batı insanı için de makul sayılabilir. Müslümanların eşitlikçi ve eleştirel söyleminden etkilenerek İslam'a yönelen insanların sayısında kısmi bir artış yaşanmaya başlamasının yanında; yakından tanıma ve etkileşim fırsatı bulduklarında çok daha büyük kitleler açısından da Müslümanlar, ortak sorunlar düzleminde buluşulabilecek bir potansiyeli barındırıyorlardı.

Bir tarafta seküler kapitalist Batı modernleşmesi (ve bunun postmodern aşaması), diğer tarafta yakın dönemin politik İslamî yükselişi ve ikisinin karşılaştığı noktada ortaya çıkan İslamofobi gibi bir sorunsaldan her biri kendi içerisinde devasa bir literatüre ve tartışma noktalarına sahiptir. Böylesine geniş bir alan içerisinde bu makalenin amacı ve çerçevesi Batı'nın İslamofobi oluşturma stratejisinin temelinde yattığını söylediğimiz şu durumu izah etmeye çalışmak olacaktır: Müslümanların demokratik sistem içerisinde kalarak seküler kapitalizmin yanlışlıklarına eleştiri getirebilmeleri ve bunun üzerinden hem İslam ülkelerinde hem de Batı toplumlarında yükselişe geçme potansiyelini göstermeleri. Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden belirginleşen İslam-Batı karşılaşmasını böyle iki yönlü sebepler halkası kapsamında incelemenin literatüre katkı sunacağını ummaktayız. Bunu yaparken izleyeceğimiz yöntem; politik İslam'ın demokratik yükselişine ilişkin somut örneklerden, Müslümanlığın Batı toplumlarında yakaladığı potansiyel zemine ilişkin araştırma verilerinden ve konunun her iki boyutuna ilişkin tartışma ve yayınlardan hareketle kendi çerçevemiz içerisindeki tabloyu analiz etmek olacaktır. Makalenin birinci bölümünde kapitalist zenginleşme ve sekülerleşme üzerinden Batı modernleşmesini günümüze kadar getiren tarihsel süreci ele alırken, ikinci bölümünde aynı modernleşmenin Müslümanlar üzerindeki yansımalarından bahsedeceğiz. Son bölümde ise 1990'larla birlikte Müslümanların demokratik sistem içerisinde kalarak kendi ülkelerinde politik umut haline gelmeleri ve aynı umudu, ortalama Batı insanına da verecek bir potansiyeli göstermeleri gibi birbirini bütünleyen iki trendi açıklamaya çalışacağız.

1. Kapitalist Zenginleşme, Sekülerleşme ve Batı Modernleşmesi

Feodalitenin son dönemlerinden itibaren Batı Avrupa'da tarımsal üretim artışı ve bunun yavaş yavaş ticareti canlandırması beraberinde kâr hırsı ve rekabet duygularını da körüklemiştir. Bu iki duygunun yönlendiriciliği bir yandan yeni pazar arayışlarına ve dolayısı ile kapitalist zenginleşmenin coğrafi yayılımına diğer yandan da yeni teknolojilerin araştırılacağı bilimsel gelişime yol açmıştır (Epstein, 2014). Keşifler ve savaşlar yoluyla elde edilen geniş alanlar doğrudan ya da dolaylı bir şekilde sömürgeleştirilerek kapitalizmin kontrolüne girerken; hem tabii hem de toplumsal bilimlerde ulaşılan yeni ufuklar da değişim ve gelişimi, yine kapitalist mantığın kendisini besleyecek olmazsa olmazı haline getirmiştir. Böylece, yüzlerce yıllık bir süreçte gelişen kapitalizm 19. Yüzyıldan itibaren olgunlaşmış bir formda ortaya çıkan Batı modernleşmesinin temel unsurlarından biri haline gelirken, postmodern dönemde de bahsini ettiğimiz yoğun ve küresel görünümüne ulaşmıştır

Kapitalist zenginleşmeye dayalı Batı modernleşmesi kabaca 11. Yüzyıldan itibaren yavaş yavaş bugünlerine gelirken, bu zenginleşmenin önünde engel ya da yavaşlatıcı olan her türlü kurum ve düşünceyi de bir şekilde bertaraf etmeyi veya etkisiz bir alana çekerek kontrolü altında tutmayı amaçlamıştır. Kendisine engel olan bu kurumların başında da din ve Katolik Kilisesi gelmiştir. Çünkü Hıristiyanlık bağlamında temsil ettiği dini değerler üzerinden Ortaçağ'da olduğu gibi Kilise, sonraki yüzyıllarda da toplumlar ve bireyler üzerindeki kontrolü kendisi sürdürmek istemiştir. Aslından uzaklaştırılarak, Katolik Kilisesi'nin elinde sorgulama, değişim ve yeniliğe yönelme gibi eylemlerin önünü tıkayacak derecede katı ve sınırlandırıcı bir niteliğe bürünen söz konusu dini değerler elbette ki kapitalist zenginleşmenin günden güne kabına sığmaz bir şekilde kendisini gerçekleştirebilmesine de engel teşkil etmiştir. Dolayısı ile Batı modernleşmesi, aynı zamanda kapitalist zenginleşme sürecine yol

açmak amacıyla Kilise'ye ve onun temsil ettiği değerler sistemine karşı verilen mücadelenin yani sekülerleşme sürecinin de bir tarihidir. Burada önemli bir ayırım yapmak gerekir. Hıristiyanlık; özünde çalışma, ticaret yapma, ilerleme ve değişim konularında tam da kapitalist anlayış neyi öngörüyorsa onları barındıran bir içeriğe sahiptir (Stark, 2005). Aynı şekilde bu özün içerisinde Avrupa'nın politik modernleşmesinin temelinde bulunan akılcılık, bireyin sorumluluğu ve özgürlüğü gibi değerlerin de bulunduğu sıklıkla ileri sürülmüştür (Delanty, 2012). Bu gerçek özün üstünü örtüp kendi hurafeci ve tekelci zihniyetini dayattığı için, Kilise'nin sorgulanması ve sonrasında ona karşı verilen mücadelelerin desteklenmesi kapitalist mantığın yüzyıllar içerisindeki taşıyıcıları açısından yerinde ve haklı bir karşı duruş olarak vasıflandırılabilir. Oysaki Hıristiyanlığın özü aynı zamanda paylaşımcılığı, adil gelir dağılımını ve insanların hak ve hukukunu gözetken bir içeriğe de sahiptir ki (Witte ve Alexander, 2010) kapitalizmi önceleyen Batı modernleşmesi, işin bu tarafını görmezden gelmiştir. Aksi halde ne Batı toplumları içerisinde ne de başka coğrafyalarda gerçekleştirilen ve kapitalizmin "kirli" yüzünü oluşturan emek istismarı, sömürgecilik, kölelik gibi pek çok adım hayata geçirilebilirdi. Yani Kilise'nin dayattığı baskıcı ve skolastik din anlayışına karşı haklı bir mücadele veren modernleşmenin kapitalist destekçileri; kendi çıkarlarına uymadığı için aynı dinin toplumlar üzerindeki eşitlik sağlayıcı ve birtakım aşırılıklardan koruyucu işlevini de yok saymışlar ve dini, tamamen kendi istedikleri sınırlar içerisinde kontrol altında tutmayı hedeflemişlerdir. Sonuçta kapitalist ekonomi eski dini normlar karşısında kendi serbest hareket alanını oluşturmuştur (Berger, Berger ve Kellner, 1973: 76). Bu söylediklerimizi bir de tarihsel süreçler üzerinden kısaca açıklayacak olursak:

1648 Westphalia Barışı ile Katolik Kilisesinin siyaset üzerindeki sınırlandırıcı ve değişimi engelleyici etkisinin kırılması başarılmıştır. Siyaset üzerindeki Katolik etkinin kırılması aynı zamanda Protestanlığın zeminini yaygınlaştırmıştır ki Max Weber'in o meşhur tespiti ile üretimi, çalışmayı, bireyselliği ve ilerlemeyi merkezi değerleri arasına yerleştiren Hıristiyanlığın reforma uğramış bu yeni yorumu, kapitalizmin beklentileri ile örtüşmüştür (Weber, 1930). Böylece, 16. ve 17. Yüzyıllarda Katolik Kilisesine başkaldıran protestocuların yanında yer almakla tüccarlar ve burjuva sınıfı (Harbison, 1955), kapitalist itirazın bahsini ettiğimiz belli bir haklılığı bulunan sonuçlarına ulaşmışlardır. Yine yukarıda söylediğimiz gibi, dini değerler sistemi ile mücadele burada bırakılmamıştır. Başta bilimin seküler anlayışla yeniden tanımlanmasıyla ve Sanayi Devrimi'nin o güne kadarki yerleşik alışkanlıkları ciddi manada sarsmasıyla, Westphalia sonrasındaki üç yüzyıl içerisinde Hıristiyanlık toplumsal alanda da etkisini büyük ölçüde kaybetmiş, bireysel alana hapsedilmiş ve insan hayatını dolduran neredeyse her konuda seküler anlayış hâkim olmuştur. Çoğunlukla Katolik ülkelerde kilise ve devlet daha keskin çizgilerle ayrılırken, Protestan olanlarda devletin kontrolünde ulusal kiliseler ortaya çıkmıştır (Delanty, 2012: 19) ancak her iki durumda da Hıristiyanlık, kapitalist modernleşmeye sorun çıkarmayacak bir alana çekilmiştir. Bir yandan bilimsel anlamda ilerleme ve doğaya üstünlük kurma diğer yandan da maddi anlamda zenginleşme ve dünyanın başka pek çok bölgesine üstünlük kurma, beraberinde bir özgüven patlamasına yol açmış ve gittikçe öne çıkan seküler değerler üzerinden Avrupalıları, kendilerine ayrıcalık atfetmeye götürmüştür. Bireyin özgürleşmesi, akılcılık, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve barış gibi Batı uygarlığının bugününde de geçerliliğini koruyan normatif değerlere ve erdemlere ancak Avrupalı aklın sahip olabileceği fikri Voltaire, Kant, Hegel, Marx ve Nietzsche gibi birçok düşünür tarafından sahiplenilmiştir (Kula, 2010). Hıristiyanlık bu dönemde en fazla kapitalist modernleşmenin çıkarlarına uygunsuz bir manipülasyon aracı olarak gündemde tutulmuş; günden güne yaygınlaşan kapitalist zenginleşme hırsının doğurduğu toplumsal ve küresel eşitliksizlikler veya başka sorunlar görmezden gelinmiştir. Böylece, dinin ahlaki değerler kazandırabilme şeklindeki toplumsal işlevi de giderek zayıflamaya başlamış ve Hıristiyanlık değil, sekülerlik modern Batı toplumlarının baskın görüntüsünü oluşturma yolunda zemin kazanmıştır. Reform hareketleri sonrasında bile Protestanlık çerçevesinde hala dini bir çerçeveye sahip olan kapitalist zenginleşme ise tamamen seküler kapitalizme dönüşmüştür.

Her türlü nesnenin metalaştırma-tüketime sunulma sürecinin arttığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle de 1980'lerden itibaren ise Hıristiyanlık bağlamında din, Batı toplumlarında artık sadece kamusal alanları değil, bireysel yaşamları da düzenleyebilecek bir ahlaki ve geleneksel norm kaynağı olma özelliğini günden güne kaybetmeye başlamıştır. Hatta bu dönemde bizzat kendisi piyasa metayı ve popüler kültür öğesi haline dönüştürülmüştür (doğum ve cenaze ritüellerinin ciddi bir sektör haline gelmesi, din turizminin yaygınlaşması ya da kutsal gün ve dönemlerde maneviyata yönelik ürünlerin pazarlanması gibi). Dinin ve diğer geleneksel norm kanallarının etkisi minimuma inince de hak ve özgürlükleri önceki dönemlerin çok ötesinde detaylandırılan ve bu özgürlükler üzerinden, her

biri tüketici organizmaya dönüştürülen seküler birey, kapitalist Batı uygarlığının veya bu uygarlığı takip ya da taklit etmeye çalışan toplumların öznesi haline gelmiştir. Söz konusu tüketici özneyi gündendüne kendisini daha özgür hissedeceği bir algıyla ve bunun üzerinden yeni ürünlerle ve tarzlarla buluşturarak kapitalizmin oyun alanında tutmak, beraberinde teknolojik atılımları hızlandırıp ürün döngüsünü kısaltmıştır. Sonuçta postmodernite; toplumsal dönüşümlerin ve sosyo-kültürel değişimlerin, insanların psikolojik anlamda adapte olmalarını bile zorlaştıracak derecede hızlandığı ve kapsamlı hale geldiği bir dönem şeklinde ortaya çıkmıştır (Whitley, 2008: 352). Küresel kapitalizmin kâra dönüştürülecek her şeyi metalaştırıp tüketilebilir formata soktuğu bir ortamda böyle bir seküler ve tüketici öznenin ortaya çıkmasında bireylerin medya tarafından esir alınmalarının büyük etkisi olmuştur. Öyle ki medya ve iletişim araçları üzerinden yaratılan sanal gerçeklik, çoğu zaman asıl olanın bile yerini almıştır (Baudrillard, 1988).

Özetle, Kilise tarafından dayatılan yanlışlıkların düzeltilmesi amacıyla çıkılan mücadelenin sonucunda, sadece bu yanlışlıkların düzeltilmesi noktasında iş bırakılmamış ve kapitalist modernleşmeye engel olduğu için din giderek daha fazla bir şekilde devletler, toplumlar ve hatta bireyler üzerindeki düzenleyici ve yönlendirici fonksiyonunu kaybetmiştir. Kapitalist zenginleşme sürecinin devam ettirilmesi açısından bir anlamda yol temizliği yapan sekülerleşme, bu işlevinin ötesinde (post)modern toplumun ikinci temel yapıtaşı haline gelmiştir. Avrupa'nın Hıristiyanlıkla özdeş bir kavram olarak algılanması durumu bugün için artık imkânsız hale gelmiş (Cardini, 2004: 3) ve din, Batı toplumları için siyasi ve toplumsal sorunlara çare olacak alternatif bir yaklaşım üretebilme yetkinliğini en azından görünür gelecekte kaybetmiştir.

2. Batı Modernleşmesi ve Müslümanlar

Kapitalizm ve sekülerleşmeyi kendi topraklarında bu noktalara kadar taşımışken Batı; Avrupa-merkezci ya da Batı-merkezci denilen bu düşünsel ve davranışsal “doğrularını” başka coğrafyalara ve bu arada İslam topraklarına da taşımaya çalışmıştır. Sanayi Devrimi sonrasında artan hammadde ve pazar mücadelesi, Batılı güçlerin emperyalist faaliyetlerini artırırken; bu faaliyetlerin en fazla yöneldiği alanlar arasında Müslümanların ağırlıkta olduğu topraklar bulunuyordu. İslam topraklarına ilgi gösterilmesinde ekonomik sebeplerin yanında, hatta en az onun kadar geçerliliği olan bir başka sebep ise Müslümanların, Avrupa açısından ifade ettikleri tarihsel anlamdır. Daha Yedinci Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Müslümanların, Hıristiyan Avrupa için tehdit unsuru olmaya başlamasından, sonrasında yüzyıllarca onun başlıca ötekisi konumuna yerleşmesinden ve Avrupa'nın kapitalist yayılımına uzunca bir süre engel olmasından kaynaklanan rövanşist duygular; Hıristiyanlığın etkisinin azaldığı dönemlerde bile, İslam'ı ve Müslümanları alt etme noktasında Avrupalıları motive etmiştir. Bu tarihsel arka plandan dolayı, ekonomik ve siyasi gücü ele geçirmesine ve kendi uygarlığına üstünlük atfetmesine rağmen Avrupa'da ya da daha genel çerçevede Batı'da, İslam'ın geri dönüşü hususunda duyulan ve hiçbir zaman kaybolmayan bir endişeyi de (Said, 2017: 272) söz konusu topraklara yönelik ilginin bir diğer sebebi olarak eklemek gerekir.

Dolayısıyla Avrupalı devletler bizzat işgal ettikleri ya da kendileri ile “uyumlu” yönetimler vasıtasıyla yönetmeye çalıştıkları İslam topraklarında da hem siyasi yapıları hem de toplumu modernleştirmeye çalışmışlardır. Bu modernleştirme çabaları çerçevesinde sadece askeri ve ekonomik güç araçlarına değil, hatta ondan daha fazla bir şekilde Said'in deyimiyle artık “bir araştırma söyleminden emperyal bir kuruma dönüşen” (Said, 2017: 106) oryantalizme başvurmuşlardır. Yani antropolojiden tarihe birçok bilim dalını, edebiyattan tiyatroya birçok sanat dalını ve pek çok başka kanalı kullanmak suretiyle üstün ve modern Batı'nın karşısında yetersiz ve geri kalmış bir Doğu algısı oluşturmak için çabalamışlardır. Her ne kadar Batı Avrupa'daki emperyal güçlerin inşa ettikleri oryantalizm sistematığı sadece İslam coğrafyasını değil, Hindistan'dan Afrika'ya ve hatta Orta ve Doğu Avrupa topraklarını da kapsamış olsa bile, her zaman ana hedef İslam ve Müslümanlar olmuştur. Bir yandan Müslümanların, uzun zamandan beri devam edegelen siyasi ve ekonomik geri kalmışlıklarının kaynağında İslam dininin olduğu algısı benimsetilmeye çalışılırken; diğer yandan da siyasette, bilimde, sanatta ve başka pek çok alanda Batıda ulaşılan seküler zihniyet bu geri kalmışlığın çaresi olarak Müslümanların yaşadığı coğrafyalara da “ihraç” edilmeye başlanmıştır. Yaşadığı varoluş mücadelesinde, sorunlarına çare olur umuduyla Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren hem bilimsel ve teknolojik anlamda hem de hukuki ve kurumsal anlamda Avrupa devletlerinin seküler anlayışla ortaya çıkardığı yapılara ve araçlara meyletmesi bunun bir örneğini oluşturmuştur (Mardin, 1993: 44; Küçükcan, 2005: 118). 20. yüzyılda ise İslam topraklarını modernleştirme ve

özellikle sekülerleştirme çabaları daha açık bir şekilde yürütülmüştür. Kendi amaçlarına ulaşması açısından kapitalizmin 19. Yüzyıl ve sonrasındaki uzunca bir sürede en elverişli siyasi aygıtı olan ulus devlet mekanizmasının sağladığı böl-parçala-yönet stratejisi çerçevesinde Müslüman toplumların savrulduğu siyasi dağınıklık ve ayrışma, Batı yönelimli yönetimlerin başa gelmesini kolaylaştırmıştır. Bu bakımdan, daha önce doğrudan sömürgeleştirdikleri ülkeleri bu defa kendisiyle işbirliği içerisindeki yerli güçler sayesinde kontrol altında tutmaya devam etmişler ve tepeden modernleştirici stratejilerle, bu ülkeleri İslam'ın politik ve toplumsal etkisinden uzaklaştırıcı bir yöne sevk etmeye çalışmışlardır. Bu çabalarında başarılı olmuşlardır ve kendi kapitalist düzenlerine uyumlu hale gelecek şekilde, Müslümanların seküler modernleşmelerini gerçekleştirebilmişler midir?

Avrupa'nın kapitalist modernleşmesi Kilise merkezli dine karşı mücadele verirken ve sonrasında Hıristiyanlığın konumunu gündün güne toplumlar içerisinde daraltırken, insanlara dinin vadettiklerinin yerine koyabilecekleri başka unsurları sunabilmiştir. Dönemsel olarak ezilen kitleler üretse bile sekülerleşmeyi kolaylaştıracak asgari bir refahın sağlanması, bilimsel çalışmalarda ilerleme sayesinde sağlık ve yaşam standartlarının yükseltilmesi, sanat ve estetik açıdan kültürel bir çeşitliliğe ve bireysel hayatları dolduracak aktivite zenginliğine ulaşılması ve değişimin süreklilik kazanması bu unsurlar arasında sayılabilir. Kaldı ki din ve diğer geleneksel normlar modernleşmenin büyük bölümünde en azından kişilerin özel alanında hala etkisini sürdüren parametrelerdir. Yani insanlar, postmodern aşamaya ulaşmadan önce modernleşmenin getirilerinin yanında geleneksel norm kaynaklarını da en azından bireysel yaşamlarında bulabiliyorlardı. Batı insanının bu manadaki açmazları, dinin ve diğer geleneksel normların bireysel alanlarda da zayıfladığı postmodern dönemle belirginleşmiştir. Oysaki on yıllar geçmesine rağmen İslam coğrafyasındaki Batıcı yönetimler ne maddi kalkınma ne bilimsel ve kültürel gelişim ne de özgürlük alanlarının genişletilmesi bakımından bu tarz dönüşümleri gerçekleştirebilmişlerdir. Halka asgari de olsa bir refahın ve yaşam kalitesinin sağlanması şöyle dursun, geniş kitlelerin ihmal edilip ayrıcalıklı ve mutlu azınlıkların oluşturulması üzerinden bozulan gelir dağılımı toplum içerisindeki rahatsızlıkları artırmıştır. İnsanlarda ortaya çıkan hoşnutsuzluk ulusal yönetimlerin Batı'nın kuklası ya da taklitçisi oldukları yönündeki algıları kuvvetlendirmiştir. Bu algının da etkisiyle ister liberal ister Arapçı isterse de sosyalist formatlarda olsun seküler ulusalcılık güçlü bir ulusal kimlik duygusu inşa edememiş (Esposito, 2003: 72), alttan alta toplumdaki İslami kimliklere sahip olma duygusunu desteklemiş ve İslami hareketlerin, ulusalcılıktan farklı ve ona da alternatif bir kanal olarak çıkmasına zemin hazırlamıştır (Asad, 2003: 195).

Öte yandan dinin toplumlar içindeki ağırlığının zayıflatılması Avrupa modernleşmesinde yüzyılları alan ve aşağıdan yukarıya devam eden bir süreç sonucunda gerçekleşmişken, aynı sonuca çok daha kısa sürede ve yukarıdan dönüştürücü politikalar vasıtasıyla ulaşmaya çalışmak tarihi tersine çevirmek gibi bir deneme olmuştur. Şerif Mardin'in Türkiye özelinde yaptığı tespit aslında birçok İslam ülkesindeki durumu özetlemektedir: Seküler ve ulusalcı bir anlayışla kurulsalar bile buralardaki yönetimler, ülkelerinin politik kültüründe fazlasıyla yer etmiş ve güncel pratiklerle de canlılığını koruyan İslam dininin geniş kitleler nezdindeki konumunu umdukları oranda zayıflatamamışlardır (Mardin, 2002).

Bütün bu sebeplerden dolayı Müslüman toplumların sekülerleşmeleri Hıristiyan toplumlar oranında gerçekleşememiş, hatta İslam'ın geri dönüşü hususunda Batılı güçlerin o hiç kaybolmadığını söylediğimiz endişelerini haklı çıkaracak şekilde modernleştirme girişimleri karşısında Müslüman toplumlar içerisinde farklı tonlarla ve araçlarla karşı çıkışlar da her zaman kendisini göstermiştir. Ulusçuluğun ve ulus devletin en katı formuyla uygulandığı 1920'lerde ve 30'larda İslam'a referansla seküler yönetimlere karşı çıkma yönündeki arayışlar kimisi kanlı olmak üzere güç kullanmak suretiyle bastırılırken, iki kutupluluğun baskısı sırasında da İslami referansla hareket eden kesimlerin iktidara gelecek derecede ön plana çıkmasını yine mümkün kılmamıştır. Komünizm tehdidinin ön plana çıktığı Soğuk Savaş döneminde Batı bloğu ile Müslümanlar arasındaki ilişki özel bir konumda devam etmiştir. Komünizmin daha yakın bir tehlike olduğu savının iyi kullanılmasının 1950'ler sonrasında etkili olduğunu ve kitlelerin, öncelikli olarak bu düşmana karşı durma noktasında ikna edildiklerini söylememiz yerinde olur (Louis ve Robinson, 2004). Hatta 1970'lerde Başkan Jimmy Carter döneminde denenen ünlü Yeşil Kuşak Projesi çerçevesinde Afganistan'dan Türkiye'ye kadar birçok ülkede kimi İslami gruplar komünizme karşı kalkan olacak şekilde (ve bu arada başka hedeflerinde de kendisine yardımcı olacak şekilde) ABD tarafından desteklenmişlerdir. Kaldı ki bu iki kutuplulukta, stratejik Batı aklı İslam düşmanlığını dile getirmekten özellikle kaçınmış; içinde Müslümanların olduğu meseleleri haberleştirirken bile Müslüman kavramını, suçlayıcı bir içerikle kullanmamaya özen göstermiştir

(Challand, 2012). Her ne kadar 1970'lerde yaşanan petrol krizi ve İran Devriminin tedirginliğiyle, Birleşik Devletler'de İslam'a yönelik negatif yayın ve açıklamalar artış gösterse de (Said, 1997), öne çıkan öteki komünist blok olunca, Müslümanlar görece geri planda kalmışlar ya da stratejik ilişkilerin sürdürüleceği bir kesim olmuşlardır.

İşte seküler kapitalist Batı politikalarına ve onun yerli temsilcisi olarak görülen yönetimlere karşı uzun sürede biriken tepkilerin, iki kutupluluk geriliminin ortadan kalkacağı ve demokratikleşme söyleminin zirve yapacağı 1990'larda daha fazla zemin kazanmalarını öngörmek esasında sürpriz sayılmamalıdır. Bunun karşısında da özelde Birleşik Devletler, genelde de Batı nezdinde Müslümanlar bambaşka bir konuma oturtulmuştur. Kapitalist zenginleşme ve sekülerleşmeye dayalı hegemonik Batı ilerleyişiyle doğrudan bağlantılı ve çalışmamızın odağını oluşturan bu dönemin incelenmesi bir sonraki bölümde yapılacaktır.

3. Soğuk Savaş Sonrasında Yükselen İslamofobi ve Temel Sebepleri

Nasıl ki Berlin Duvarı'nın yıkılışı bir dönemin sona ermesinin sembolü haline geldi ise; komünist tecrübenin iflasından sonra liberal kapitalizmin, bu defa Birleşik Devletlerin öncülüğünde şekillendirmeye çalışacağı 1990'lar sonrasının dünyasında senaryonun nasıl bir seyir takip edeceğinin sembolik bir habercisi olarak da National Review Dergisi'nin 19 Kasım 1990 tarihli kapağını gösterebilmemiz mümkündür. Üzerlerinde geleneksel kıyafetleriyle, çölün ortasında ve develerin üstünde adeta bir ordu gibi gelen Arapların fotoğrafının eşliğinde "Müslümanlar Geliyor! Müslümanlar Geliyor!" manşetinin atıldığı söz konusu kapak Batılı güçlerin yeni dönemde neyi karşısına alacağını da "müjdecisi" niteliğindedir. Duvarın yıkılışından sadece bir yıl sonra atılan bu manşetin altı Daniel Pipes imzalı ve baştan sona Müslümanların, Batı uygarlığı için oluşturacağı tehdidi konu edinen bir makale ile doldurulmuştur (Pipes, 1990). Pipes, Batı uygarlığı için İslam'ın yeniden en önemli tehdit unsuru olacağını gündeme getirme noktasında yalnız kalmadı. 1990'lardan itibaren muhtemelen en ünlüsü Samuel Huntington'un (1993) olmak üzere aynı yöndeki görüşlerini ve endişelerini dile getiren çok sayıda akademik yayın literatürü kaplamaya başladı (Birkaç örnek vermek gerekirse: Lewis, 1990; Setton, 1992; Roy, 1994; Dennis, 1996).

Konu sadece akademik yayınlarla da sınırlı değildi. 1990'ların başından günümüze kadarki zaman diliminde, İslam'ın ve Müslümanların Batı'nın ötekisi olma işlevi birçok platformda ve yaygın bir şekilde işlendi. Daha doğru bir ifade ile, İslam'ın ve Müslümanların uzun bir tarihsel arka plana sahip öteki olma rolleri, yeni dönemde Birleşik Devletler öncülüğündeki Batı tarafından bilinçli ve sistematik bir şekilde yeniden üretildi. Söz konusu üretim Soğuk Savaş döneminin stratejik suskunluğunun ardından gayet keskin bir söylemle ve yüksek sesle ifade edilmekle kalınmamış; İslam'ı ve Müslümanları kötüleme noktasında hem içerik hem de araçlar açısından geçmişin oryantlizminin bile ötesine geçmiştir. Özellikle tüketici ve seküler postmodern bireyin inşa edilebilmesinde kapitalist mantığın en etkili silahı haline gelen medya araçları, bu yeni nesil oryantlizm çabalarında kritik konuma sahip olmuştur. Soğuk Savaş sonrasının yeni dünya düzeni açısından mezkûr dergi kapağını sembolik bir başlangıç olarak seçmemizin bir başka sebebi de, İslam'ın yeniden Batı'nın esas ötekisi konumuna yerleştirilmesi sürecinde postmodern dönemin ruhuna uygun olarak başvurulacak en etkili aracın medya olacağını da gösterir niteliğindedir. Nitekim sonrasındaki süreçte kendilerine yönelik negatif ve ayrımcı tutumların oluşmasında rol oynaması bakımından Müslümanların bile en fazla şikâyet ettikleri alan medya olmuştur (Klausen, 2005).

Böylece, yaşantısının çoğunlukla sanal gerçekliklerin etkisiyle yönlendirildiğini söylediğimiz postmodern Batı insanına en "masum" çizgi filmlerden bilgisayar oyunlarına kadar, ders kitaplarından sivil toplum faaliyetlerine kadar her araçla, başta terörist olmak üzere birçok olumsuz sıfatla özdeşleşen bir Müslüman profili sunulmuştur. Bütün bu olumsuz sıfatların kendisinde toplandığı kavram ise İslamofobi olmuştur. Runnymede Trust'un (1997) Birleşik Krallık'ta daha 1990'larda bile istihdamdan eğitime her alanda Müslümanlara yönelik ayrımcılığı ortaya koyan o meşhur raporundan sonra yaygın kullanımı artan İslamofobi, Müslümanlara yönelik algı ve tutumların bileşkesi olma işlevini yerine getirmiştir. Ancak bizim burada ele alacağımız, İslamofobi inşa etme noktasında medya veya diğer araçların rolü ya da yeni dönem oryantlizminin ulaştığı sonuçlar olmayacaktır. "Batı uygarlığının ötekisi olarak İslam" imgesinin yakın dönemdeki inşa edilme sürecinin boyutuna, içeriğine ve araçlarına ilişkin açıklamalarımızı başka yerlerde yapmaya çalıştık (Samur, 2016; 2017a). Çalışmamızın temel çıkış noktası İslam'ı ve Müslümanları tehdit olarak gösterme yönündeki bütün bu çabaların rastlantısal olmadığıdır. Burada asıl üzerinde duracağımız, yine başka bir yerde açıkladığımız görüşlerimizi

detaylandırmak (Samur, 2017b) ve Müslümanların yeniden Batı tarafından hedefe oturtulmalarının temelindeki asıl sebepleri analiz etmeye çalışmaktır. Yani cevabını vermeye çalışacağımız soru şudur: 1990'larla birlikte komünist ötekiyi geride bıraktıktan sonra, ani denilebilecek bir çabuklukla İslam'ı ve onun bağlılarını kendileri açısından en ciddi tehlike olarak gösterme ve değersizleştirme yönündeki Batı projesi neden ortaya çıkmıştır?

Kanaatimizce bunun en önemli sebebi yüzlerce yıllık bir sürecin devamında kendisini küresel kapasiteye ulaştıran kapitalist gücün öyle ilan edildiği gibi artık tamamen rakipsiz kalmadığı ve son birkaç yüzyıldaki zayıflıklarına ya da mevcut durumdaki sosyo-ekonomik geriliklerine rağmen Müslümanların, bu gücün yanlışlıklarını sorgulayabilecek ve karşısına çıkabilecek ciddi bir potansiyel taşıdıkları gerçeğidir. Tehdit ve korku üzerinden kendi toplumlarını kontrol altında tutmak amacıyla Batılı devletlerin her zaman bir ötekiye ihtiyaç duyduğu yönündeki yaygın kabul gören yaklaşımın haklılık payı bize göre de vardır ancak burada olan, Müslümanlar üzerinden sadece böyle bir boşluğun doldurulmasının ötesinde bir durumdur. Burada olan; aksi yöndeki uzun süreli uğraşlara rağmen Müslümanların önemli bir kısmının kültürleriyle, pratikleriyle ve en önemlisi politik pozisyonlarıyla hala Batı'nın arzuladığı seküler formata sokulamamış olmalarından ve yanlışları üzerinden kapitalist zenginleşmeye muhalefet etme noktasında ciddi bir potansiyel taşımalarından dolayı kaçınılmaz olarak dikkate alınmaları olayıdır. Kritik nokta da şu ki Müslümanlar bu muhalif ve eleştirel pozisyonlarını büyük oranda bizzat Batı'nın her zaman vurgusunu yaptığı demokratik yöntemler üzerinden gerçekleştiriyorlardı. Bu ana sebebe ek olarak bir de onunla bağlantılı şu ikinci sebebi eklemek yerinde olacaktır: İçeriği itibarıyla farklılıklara dayalı olsa bile postmodern toplumlarda hâkim söylem kapitalist ve seküler değerlerdi ve bu toplumlarda ortaya çıkan bir takım sorunlar sadece Müslümanları değil ortalama Batı insanını da sorgulamaya götürmüştü; bu sorgulamanın neticesinde İslam'a gözle görülür bir ilgi ortaya çıkmaya başlamıştır. Kapitalizm eleştirisi yapan Müslüman kitlelerin söylemleriyle kendilerinininkinin benzerlik taşıdığını fark edecek olsalar ve iki taraf daha sıkı iletişime geçecek olsa, muhtemelen çok daha fazla Batılı, Müslümanlara olumlu bakacak ve seküler kapitalizm bizzat kendi içinden de çok ciddi yara alacaktı. Sekülerizmle Hıristiyanlığı, kapitalizmle de komünizmi saf dışı bıraktığı bir dönemde Müslümanların hem sekülerizme hem de kapitalizme eleştirel bir duruşla ve demokratik sistem içerisinde kalarak karşı çıkışları Batı merkezli düzen kurucular açısından ciddi bir riskti. Bu riski önlemek için de İslam düşmanlığının körüklenmesi ve Müslümanların, olduklarından farklı gösterilmeleri gerekiyordu. Yani Müslümanlar, Batı insanına ve değerler sistemine tehdit oluşturan bir toplulukmuş gibi önce Batı toplumlarında ve sonra mümkün olan en yaygın alanlarda algılara yerleştirilmeliydi. İslamofobi bu amaca yönelik projenin temel kavramıydı. Şimdi bu projeyi ortaya çıkaran iki sebebi daha detaylı bir şekilde açıklayabiliriz.

3. 1. Batı'ya Karşı Müslümanların Yükselen Muhalefeti

İslam topraklarını fiili işgallerle ya da perde gerisinden müdahalelerle sekülerleştirmeye ve onun üzerinden Batı kapitalizminin sorunsuz bir oyun alanı haline dönüştürmeye çalışan uzun bir oryantalist çabaya ve ayrı bir olağanüstülükte yaşanan Soğuk Savaş dönemine rağmen, 1990'larla beraber kendisini belli eden gerçeklik bambaşka idi: İslam, birçok ülkede sanki hiç bozulmamışçasına, hatta yeni bir ruhla kavranarak siyaset düzleminde alternatif olarak belirmişti. Yani seküler düşünce, Müslüman toplumlar içerisinde arzu edilen düzeyde kök salamamış ve Hıristiyanlığın, Batı toplumları içerisinde yaşadığı nitelikte bir gerileme Müslümanlık için söz konusu olmamıştı. 1990'ların dünyasında Müslümanlar hem nüfusu fazla hem de dini kimliklerinin farkında bir grup olarak yerlerinde duruyorlardı. Dahası ve belki de Batı açısından işin en kritik noktası da şuydu ki, Müslümanlık sadece kültürel bir kimlik olarak benimsenmenin ötesinde pek çok ülkede aktif bir politik duruşun da ifadesi haline dönüşmeye başlamıştı.

Bir bakıma Batı açısından yeni dönemin öteki konseptini Müslümanların gelişi üzerinden haber veren Pipes haklıydı ancak burada, geçmişle kıyaslandığında çok kritik bir fark söz konusuydu ki işte bu fark kanaatimizce yaklaşık son otuz yıllık dönemde İslamofobi oluşturmanın topyekûn bir proje olarak ABD'nin öncülüğündeki kapitalist blok tarafından sürdürülmesinin en önemli sebebi idi. Şayet Müslümanların gelişi ya da birçok ülkede görünürlük kazanması mezkûr dergi kapağında yer aldığı şekilde develerin üstünde ve adeta savaşa giden bir üslupla olsa idi, postmodern yaşam tarzlarının ve değerlerinin baskın olduğu bir zaman diliminde hiç de başarı şansı bulunmazdı. Oysaki tam tersine, Müslümanların yeniden tarih sahnesine etkin bir unsur olarak çıkma potansiyelini göstermeleri doğrudan dönemin ruhuna uygun ve sistem içinde kalarak verilen çabalar üzerinden olmuştur. Öte

yandan, demokratik sistemin kurallarına uyarak politik alanda başarı elde etseler bile Müslümanlar, aynı sistemin ürettiği sorunlara eleştiri getirmekten ve özellikle kapitalizmin yarattığı mutsuz kitlelerin sözcüsü olmaktan geri durmamışlardır. İslam'ın, modern kapitalist toplumun temelleriyle uzlaşabilme potansiyeline sahip bir din olduğu şeklindeki yaklaşım makuldür (Kalın, 2001: 155) ancak Hıristiyanlığın yüzlerce yıl öncesindeki durumuna ilişkin söylediğimiz ikili ayrımı burada da tekrarlamak gerekir. Ticarete, çalışmaya ve ilerlemeye destek veren yönüyle İslam, böyle bir uzlaşımın tarafı olabilir. Oysaki 1990'larla beraber yeniden kendisini gösteren İslami hareketlerin büyük çoğunluğu bunun ötesine geçerek kapitalizmin ulusal ve küresel düzeyde doğurduğu adaletsizlikleri ve baskıları eleştirmişlerdir. Hıristiyanlıkta gerçekleştirilen bir reform aynen İslam'da da yapılabilsen ve Batı'nın kapitalist mantığıyla örtüşen yönleriyle belli bir alana hapsedilebilseydi Müslümanlık, sorun kalmayacaktı.

Vereceğimiz örnekler de göstermektedir ki demokratik yoldan güç kazanma ve eleştirel olma vasıflarının bir arada Müslüman kesimlerde ortaya çıkması Batı'yı İslam'a karşı yeni bir mücadele içerisine girmeye zorlamıştır. İslami hassasiyete sahip olduklarını gizlemeyen kadrolarla yönetilen partilerin başarılarının altındaki en büyük etken toplumsal tabanlarda kapitalist Batı'nın ve onun yerli takipçilerinin getirdiği adaletsizliklere karşı biriken hoşnutsuzluğu iyi okuyabilmeleri ve bunları demokratik sistem içerisinde dile getirmeleri olmuştur. Toplumsal tabanla iletişim kurarken yine çoğulcu demokrasinin vazgeçilmezleri arasında yer alan sivil toplumcu bir anlayışla hareket etmeleri ve yardımlaşma faaliyetlerini önceleyen bir networka dayanarak çalışmalarını da pek çok ülkede görülen ortak bir durum olarak vasıflandırılabilir. Çoğunluğunun sosyo-ekonomik veriler açısından zayıf durumda olmaları dikkate alındığında Müslümanların hem İslami bilince hem de demokratik mantık içerisinde örgütlenerek eleştirel hareket bilincine sahip olmaları muhtemelen zordu ancak bunu sağlayacak öncü ve eğitilmiş kadrolar da her ülkenin kendi politik dinamiği içerisinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca eskinin göçmen işçi tipolojisinden farklı olarak özellikle çok genç yaşlarda Batı ülkelerine eğitim için ya da siyasi sığınmacı olarak giden ve ülkelerinin baskıcı rejimlerinden uzakta kendi İslami düşüncesini inşa eden "yeni çizgi" Müslüman entelektüeller ve aktivistlerle bunların yetiştirdikleri öğrenciler de dışarıdan veya fırsat bulduklarında dönerek ülkelerindeki demokratik İslami hareketlere destek vermişlerdir (Klausen, 2005: 16; Esposito, 2011: 13). 1980'lerin sonlarında belirtilen ve esasen 1990'larla birlikte Müslümanların yüksek nüfusa sahip oldukları birçok ülkede ortaya çıkan İslami kesimlerin demokratik yollardan politik güç olma durumlarına Cezayir, Tunus, Mısır, Türkiye ve Pakistan gibi pek çok ülke üzerinden örnek vermemiz mümkündür.

1830'da başlayan Fransız sömürgeciliğine karşı İslami referansların da sıklıkla kullanıldığı direniş hareketleri Cezayir'de her zaman var olagelmiş, 1954-1962 yılları arasında yaşanan ve bir milyondan fazla Cezayirli'nin öldürülüp on binlercesinin kötü muamele ve işkenceye maruz bırakıldığı bağımsızlık mücadelesinin ardından da Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (Horne, 2006; Branche, 2004). Bu yeni devlette, askeri-bürokratik elitler ve tek parti niteliğindeki Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) vasıtasıyla Fransa'nın kontrolü devam etmiştir. Her ne kadar yeni kurulan Cumhuriyet'in dini İslam olsa da, bağımsızlık mücadelesi sırasında önemli rol oynayan FLN içindeki İslami kanat kenara itilmiş ve askeri kontrole dayalı tek parti sistemi üzerinden neokoloniyal nitelik devam etmiştir (Heristchi, 2004: 114). Verilen bağımsızlık mücadelesinin öncü kurumları olarak hem FLN'nin hem de ordunun halk nezdindeki meşruiyetleri uzunca bir süre devam etse de 1980'lerden itibaren artan ekonomik sıkıntılar, eşitsizlikler ve baskılar halk arasında protestoların ortaya çıkmasına yol açmıştır. On yılın ikinci yarısında işsizlik yüzde 30'lara çıkmış, zengin fakir uçurumu iyice artmış ve nüfusunun üçte ikisi 25 yaş altı olan ülkede özellikle gençler arasında politik ve ekonomik koşullara yönelik ciddi homurtular yükselmeye başlamıştır (Newsweek, 1988: 41). Ekim 1988'de bunalım ve protestolar içinden çıkılmaz bir hal alınca, Cumhurbaşkanı Şadli Bin Cedit ülkenin politik iklimini ciddi anlamda değiştirecek bir anayasa hazırlanması, çok partili sisteme geçilmesi, sivilleşme ve özgürlüklerin genişletilmesi gibi demokratikleşme hamlelerini devreye sokmuştur. Bu hamlelerle hazırlanan demokratik ortamda, muhalif İslami kesimlerin büyük çoğunluğu İslami Selamet Cephesi (FIS) şemsiyesi altında partileşmişler ve kısa sürede yaygın bir örgütlenme düzeyine ulaşmışlardır. Ardından da sosyo-ekonomik sorunlarla boğuşan ve o güne kadar politik arenada seslerini duyuramayan halkın büyük çoğunluğunun taleplerini, demokratik kurallar çerçevesinde gündeme taşımışlardır. Eğitilmiş ve dinamik kadrolarının yanında (Esposito, 2003: 73), şiddetten uzak duran yöntemi ve adil gelir dağılımı, kapitalist güçlerin ülke kaynakları üzerindeki sömürlerine karşı olma ve hak ve özgürlüklerin genişletilmesi gibi vaatleriyle (Heristchi, 2004: 120) FIS, önemli bir halk desteğini arkasına almıştır.

Ülkenin bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren gerçekleştirilen ilk serbest seçimlerde, Haziran 1990 yerel seçimlerinde FLN'nin yüzde 28 oyuna karşı yüzde 54'le ezici bir üstünlük sağlamıştır. Aynı başarı iki türlü genel seçimlerin Aralık 1991'deki ilk turunda da tekrarlanmış ve Parlamentodaki 430 sandalyenin 231 tanesi daha ilk turda FIS'in olmuştur. Görüldüğü gibi FIS ve onun destekçisi Müslümanlar, tamamen demokratik kurum ve kurallara bağlı kalarak başarıya ulaşmışlardır.

Tunus'ta da ağırlaşan sosyo-ekonomik sorunlardan dolayı daha 1980'lerin sonunda toplumsal huzursuzluk ve tepkiler artmaya başlamış, bunun sonucunda kansız bir darbeyle yönetime geçen Zeynel Abidin Bin Ali'nin açtığı sınırlı demokratik alanda 1989 Parlamento seçimleri yapılmıştır. 1981 yılında İslami Eğilim Hareketi ismiyle ortaya çıkan ve 1989'da Nahda Hareketi'ne dönüşen Raşid Gannuşi liderliğindeki İslami grubun seçimlere örgütsel olarak katılımları yasaklanınca, bağımsız adaylarla yer almışlardır. Bütün engellemelere rağmen ülke çapında yüzde 14 gibi önemli bir oy oranına ulaşan Hareket, bunu başarırken tamamen demokratik kurallara uygun davranmış ve sistemin daha demokratik olmasına katkıda bulunma yönündeki arzusunu her zaman açığa vurmuştur (Esposito, 2003, 78). Nahda büyük ölçüde sivil toplum faaliyetleri üzerinden toplumun ücra kesimlerine bile yardımlar ulaştırmış ve sorunları dinlemiştir. Yani Nahda, halka dayalı ve katılımcı bir demokraside olması beklenen bir çizgide ilerlemiş, ülke demokrasisinin daha da ileriye taşınması hususunda istemini net bir şekilde belli etmiş ve bunun aksi yönde davranacağına dair de hiçbir belirti göstermemiştir (Alkan Özcan, 2018).

Mısır'da, İslami hassasiyetten hareketle siyasi ve toplumsal alanda kendilerini görünür kılmaya çalışan kesimlerin en güçlü bir şekilde kurumlaştığı yapı öteden beri Müslüman Kardeşler Örgütü olmuştur. Kurulduğu 1928 yılından itibaren Mısır üzerindeki İngiliz sömürgeciliğini ve devlet yönetimindeki sorunları eleştiren Müslüman Kardeşler hem söylemleri hem de kurduğu yaygın ve etkili sosyal örgütlenmesi sayesinde sadece Mısır toplumsal tabanında kök salmakla kalmamış, başka pek çok ülkedeki benzer çabalara da örneklik teşkil etmiştir (Munson, 2001). Daha öncesinde de muhalefeti ve değişim taleplerini şiddete başvurmadan yürüttüğü görülen Müslüman Kardeşler gibi bir örgütün, barış ve demokrasi söylemlerinin yükseldiği 1990'ların dünyasından ilkesel olarak rahatsızlık duymaması tahmin edilebilecek bir sonuçtur. Nitekim o dönemlerde yayınladıkları belgelerde parlamenter bir sistemin, İslam'ın öngördüğü yönetim modeliyle çatışmayacağı vurgusunu yapmışlar ve demokratikleşmenin karşısında olmadıklarını belirtmişlerdir (Utvik, 2003: 62). Örgütün, yeni dönemin koşullarında artan sosyal yardım faaliyetleri ve popüleritesi, ülkenin diktatöryel yönetimi tarafından hoş karşılanmamıştı. Bu konuda çarpıcı bir örnek 12 Ekim 1992'de Kahire ve çevresini etkileyen deprem sonrasında yaşanmıştır. Depremin yaralarını sarmak için Müslüman Kardeşler üyelerinin herkesten önce mağdurlara ulaşmaları ve tıbbi yardımın yanı sıra çadır, battaniye ve erzak yardımında bulunmaları rejim tarafından tehdit olarak algılanmıştır (Wickham, 2013: 77). Dolayısı ile, örgütün faaliyetleri çeşitli engellemelere maruz bırakılmıştır. Söz konusu engellemeler 1995 Parlamento seçimleri öncesinde açıktan baskı, tehdit ve tutuklamalara dönüşmüş, bunun sonucunda da bağımsız olarak giren Müslüman Kardeşler adaylarından yalnızca bir tanesi seçilebilmiştir (Wickham, 2013: 80). Buna rağmen, demokrasi ve hukuk dairesinde kalarak sosyal ve siyasi faaliyetlerini sürdüren Müslüman Kardeşler 2005 seçimlerinden itibaren alternatif olma konumunu iyice güçlendirmiştir. Ülkede artan ekonomik ve politik huzursuzlukların neticesinde çıkan halk isyanlarının ardından gerçekleştirilen Ocak 2012 seçimlerinde Müslüman Kardeşlerin desteklediği Özgürlük ve Adalet Partisi meclisteki çoğunluğu, Haziran 2012'de gerçekleştirilen ülke tarihinin ilk demokratik Cumhurbaşkanlığı seçiminde de Parti'nin başkanlığını yapan Muhammed Mursi birinciliği kazanmıştır.

1990'lı yıllarda İslami duyarlılığı olduğunu gizlemeyen siyasi oluşumların halk desteğini arkalarına almaları Türkiye'de de somut bir görünüm almaya başlamıştır. 1991 genel seçimlerinde Refah Partisi yüzde 17'ye yakın oy almıştı. Her ne kadar başka iki partiyle seçim ittifakı kurmuş olsa da bu üç partinin toplam oyu 1987'deki yüzde 11'e göre önemli artış göstermişti. Necmettin Erbakan liderliğindeki Parti 1994 yerel seçimlerinde bu defa tek başına ülke genelinde büyük bir başarı elde etmiş, aralarında Ankara ve İstanbul'un da bulunduğu 28 ilde belediye başkanlıklarını kazanmıştı. Hemen bir yıl sonra yapılan milletvekilliği seçimlerinde ise yüzde 21'den fazla oy ve 158 sandalye ile Meclis'te birinci parti durumuna gelmişti. Bir yıllık belediyecilik performansının başarılı olması, genel seçimlerde kazanılan başarının çok önemli bir sebebi idi. Ayrıca yolsuzlukların ve kötü yönetimin ağırlaştırdığı ekonomik ve politik koşullar da, Refah Partisi kadrolarının farklı yaklaşımlarının karşılık bulmasına yol açmıştır. Demokratik yollardan elde edilen başarıya rağmen, Erbakan'ın başka partilerle koalisyon kurma çabaları uzun süre engellendi ve en nihayetinde seçimlerden altı ay sonra merkez sağ bir partiyle koalisyon hükümeti oluşturuldu. Ancak statükocu askeri-bürokratik elitler ve onların

güdümündeki çevreler seküler rejim ve Cumhuriyet'in kazanımları tehdit altında bahanesiyle ilk günden, bir koalisyon formunda bile İslami bir partinin hükümette bulunmasına tahammül gösteremediler. 28 Şubat 1997'de ordunun silahsız bir müdahalesi devreye girdikten sonra, partiye kapatma davası açıldı, Erbakan istifa etmek zorunda kaldı. Bu yıpratıcı sürece rağmen, ülkenin ağırlaşan koşullarında bu defa Refah Partisi içerisinde çıkan yeni bir kadro Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Kasım 2002 seçimlerinde ezici bir zafer kazanmıştır.

Esposito ve Voll'un (1996) yerinde tespitleriyle İslam, ortalama bir Pakistanlının yaşamında çok önemli bir yere sahiptir ve bu önemine binaen, 1947'deki kuruluşundan itibaren askeri veya sivil, dini veya seküler her türlü iktidarın kendi yönetimine meşruiyet katmak için dikkate aldığı bir unsur olmuştur. Bu çerçevede, devletin ve toplumsal yaşamın İslamileştirilmesi hususunda belki de en büyük gayreti 1977-1988 yılları arasındaki askeri yönetimi sırasında Ziya-ül Hak göstermişken; sömürge karşıtı ve şiddetten uzak bir anlayışla kurulan Cemaat-i İslami gibi ülkenin en yaygın İslami örgütü de dâhil pek çok kesim parlamenter demokrasiye geçilmesini desteklemişlerdir. 2002 seçimlerinde İslami oluşumların, uzun bir aradan sonra yeniden kendilerini göstermelerinin ve kentlerde yaşayan eğitimli ve genç seçmenlerden de rağbet görmelerinin ana sebepleri bir yandan Afganistan'a saldırısı ve Pakistan'ın içişlerine karışması nedeniyle artan ABD karşıtlığı iken diğer yandan da 1988'den itibaren Batı yanlısı kapitalist politikalar izleyen Benazir Butto ve Nawaz Şerif iktidarları döneminde yaygınlaşan yolsuzluk ve kötü yönetimdir (Misra, 2003). Pakistan örneği tekrar göstermiştir ki Müslümanların çoğunluğunun sorunu demokrasiyle değil, bu demokrasinin nasıl yürütüleceği ve nasıl sonuçlar üreteceği ile ilgilidir. Kaldı ki özellikle İslam tarihinin ilk devirlerindeki yönetim anlayışında yer verilen şura ve ayrıca icmâ, içtihat gibi usulleri referans olarak alıp İslam'la demokrasinin bağdaşabileceğini öne süren yaygın bir kesimin bulunduğu da (Salazar, 2014; Koyuncu, 2015) buraya not olarak düşmemiz yerinde olacaktır.

Batı'nın veya onun güdümünde hareket eden ulusal yönetimlerin ürettiği adaletsiz ve baskıcı politikalara karşı Müslüman grupların demokratik yollar üzerinden yükselişi 1990'larda ve 2000'lerde saydığımız bu örneklerin dışında Endonezya'dan Filistin'e, Bosna-Hersek'ten Ürdün'e pek çok ülkede gözlemlenen bir durum olmuştur. Bütün örnekler göstermektedir ki İslami uyanış demokratik ve hukuki meşruiyeti gözeterek gerçekleşmiştir. Yeni ve dinamik öncü kadrolar eliyle ekonomik ve teknolojik dönüşümü gerçekleştirmek isteyen ve bunu yaparken de dinlerinin emrettiği mücadeleyi ülkelerindeki ve dünyadaki baskı ve çürümeye karşı yürütmeyi amaçlayan bir içerikle ortaya çıkmıştır. Geniş toplum kesimlerini mobilize ederek kitlesel ve katılımcı bir demokrasiyi uygulayan ve fakat aynı zamanda da modernleşmenin kötülüklerine eleştirel duran bir çaba olarak belirmiştir (Utvik, 2003). İşte İslamofobi oluşturma yönündeki çok yönlü gayretlerin en önemli çıkış sebebi küresel kapitalizm açısından ciddi bir muhalefet potansiyelini göstermeye başlayan bu İslami uyanışı durdurma isteği olmuştur. Müslümanların elde ettikleri kazanımlara, demokrasi ve hukuk içerisinde kalarak uzandıklarının gizlenebilmesi ve İslam ülkelerine yönelik Batı'nın doğrudan ya da dolaylı desteğiyle gerçekleşen anti-demokratik müdahalelerin bir meşruiyet zeminine oturtulabilmesi için yapılması gereken; bu başarıları kazanan Müslüman aktörlerin aslında gerçek niyetlerinin demokrasi ve özgürlüklerin kısıtlanması olduğu algısını yerleştirmektir. İslam'ı değersizleştirme ve korku unsuru olarak gösterme faaliyetleri etkili bir şekilde yürütüldüğünde zaten arzu edilen algının yerleştirilmesi zor olmayacaktır. Sıraladığımız örnek olaylarda İslami kesimlerin belirli bir başarıyı yakalamalarından sonraki süreçleri ve sonuçları makalenin limiti dolayısı ile ayrı ayrı anlatma durumu mümkün değilse bile, Batılı devletlerin destekleriyle hemen hepsinde İslami kesimin önünün gerektiğinde askeri darbelerle, hukuki kılıfına uydurulmuş yasaklamalarla ve başka türlü anti-demokratik yöntemlerle kesilmeye çalışıldığını söylememiz gerekir. Bütün bu yöntemler son otuz yılda seküler kapitalizmin İslam'a karşı başlattığı yeni oryantalist çabanın doğal bir uzantısı niteliğindedir.

3. 2. Batı İçindeki Karşı Çıkışlar ve İslam'a Yöneliş

Batı'daki kapitalist zenginleşme, kendi ortalama bireyini az ya da çok refaha ve haklara sahip postmodern bir özneye dönüştürmüştü. Maslow tarzı bir yaklaşımla değerlendirdiğimizde, bu postmodern öznenin temel ihtiyaçlarının tanımı geçmişten çok farklı olarak genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Salt yeme içme barınmanın ötesinde günlük hayatını dolduran ve kendi kimliğini şekillendiren pek çok bireysel veya sosyal aktivite ve bunları içerisinde gerçekleştirdiği özgürlük alanı da (sanal ortamlar dâhil) artık temel vazgeçilmezleri arasında yer almaktaydı. Oluşturduğu bu alan içerisinde kendisini gerçekleştirmesi ve yaşam kalitesini sürdürmesi artık bu bireyin önceliklerini oluşturuyordu (Inglehart,

1997, 4). Çeşitlenen ve genişleyen bu temel ihtiyaçlarının güvenliğinin sağlanması ise, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki gibi bir sonraki basamaktaki yerini koruyordu. Bu temel ihtiyaçlar alanında bir sorun oluştuğunda veya dışarıdan saldırı ihtimali belirdiğinde postmodern bireyin huzursuzluğu da ortaya çıkıyordu. Postmodern bireye ait bütün mesele de burada düğümleniyordu çünkü elde edilen refah ve haklara rağmen sorun oluşması ihtimali öyle istisnai bir durum da sayılamazdı. Bauman'ın (1997) o ünlü turist-serseri metaforunda olduğu gibi belirsizliklerin fazla olduğu bu dönemin kazananları olduğu gibi kaybedenleri de vardı. Teknoloji ile sıkı bağlılık üzerinden büyük değişim yaşayan bireysel benlik parçalanmış bir kişiliğe, realitenin belirsizleştiği ve ilişkilerin yüzeyselleştiği teknolojik ortamda üretilen yeni bir kimliğe ve gösterişçi bir bencilliğe ulaşınca (Gergen, 1997); beraberinde artık aile gibi, tanrı gibi sığınabileceği güvenli limanlar da bulamadığı yepyeni sorunlarla ve açmazlarla karşı karşıya kalmıştır. Gerçekten de geleneğin, ailenin ve dinin etkisinin zayıfladığı bir çevrede postmodern birey, içine düştüğü açmazlardan kendisini en azından psikolojik anlamda kurtaracak manevi bir alan bulamamakta ve tamamen, bir kısmı modern toplumlarda da görülen ve fakat bir kısmı da postmodern toplumlara özgü denilebilecek sorunlar yumağı içerisinde sıkışıp kalmaktadır. İntihar oranlarının sosyo-ekonomik açıdan marjinalleştirilseler bile hala ailevi ve dini bağlılıklarını koruyan göçmen gruplara oranla Batılı insanlar arasında daha yüksek olması, mental rahatsızlıkların ve anti-depresan kullanımının günden güne artması ve boşanma oranlarının fazlalığı (Whitley, 2008) bu sıkışmışlığın bazı göstergeleri olarak sunulabilir. Liberal kapitalizmin teminatı olma rolü perçinlenen sekülerizmin ortaya çıkardığı manevi boşluk Brzezinski gibi uzmanları bile kötümserliğe sürüklemiş ve hedonizm, kendini tatmin ve tüketime dayalı seküler hayat tarzının, kültürel yok oluşa götürerek Batı uygarlığını zayıflatacağını söylemiştir (Brzezinski, 1997: 125). Yani aslında kişi başına gelir düzeyi yüksek postmodern toplumlarda bile normatif çerçeve, sorunsuz bir toplum resmi ile doldurulamamıştır. Hele bir de maddi sıkıntı baş gösterip bireysel refah düzeyinde düşüş başladığında ve genişlediğini söylediğimiz temel ihtiyaçlar alanında kısıtlar ortaya çıktığında, beraberinde homurdanmalar ve tepkiler daha fazla duyulur oluyordu (Mansbridge, 1997).

İster refah toplumunun normal akışı içerisinde yaşadığı bunalımlar olsun isterse de bu akışın ekonomik anlamda bozulmasıyla yaşadığı zorluklar olsun, postmodern Batı insanının söz konusu bunalım ve zorluklar karşısında intihardan ve anti-depresan kullanmaktan başka tepki vermediğini ve başka arayışlar içerisine girmediğini söylemek yanılı olur. Yaşam tarzlarından kaynaklanan tatminsizlik, liberal kapitalizmin ürettiği dengesizlikler veya başka birçok psikolojik ya da sosyolojik faktörün etkisiyle Batı toplumlarında yaşadıkları hayatı sorgulayan ve daha maneviyatçı bir yöne evrilen, bu arada da İslam'ı araştıran ve hatta din olarak kabul eden insanların sayısı da artmaya başlamıştı. İslam'ı din olarak seçen Batılılar üzerinde yapılan araştırmalar bu söylediklerimizi teyit eder niteliktedir (Casey, 2019; Wohlrab-Sahr, 2006). Neden Müslüman oldukları sorulduğunda bunun en önemli sebepleri arasında öncelikle yaşadıkları eğlenceye ve tüketime dayalı hayatlardan duyulan tatminsizlik yani bizim postmodernitenin açmazları ya da bunalımları şeklinde vasıflandırdığımız sorunlar önemli yer tutmaktadır. Öte yandan, sosyal adaletsizlik ve haksızlıklarla çevrelenmiş hissetmeleri de başka kritik bir sebep grubunu oluşturmaktadır ki bu da liberal kapitalizmin özellikle ekonomik anlamda getirdiği zorluklara tepkiler şeklinde özetlediğimiz durumun karşılığı şeklinde görülebilir. Amerikalıların ya da Avrupalıların İslam'a yönelişlerinde, sahip oldukları yaşam tarzlarının doğurduğu tatminsizlikleri ve kapitalist sistemin eşitsizliklerini gerekçe olarak öne sürmeleri başka çalışmalarla da ortaya konmuştur (Köse, 1999; Wohlrab-Sahr, 1999; McGinty, 2006). Patrick D. Bowen'ın (2015: 264) konu hakkında 1990'lı yıllardan beri yapılan çok sayıda çalışmaya atıfta bulunarak Batı Avrupa'da İslam'ı seçenlerin ortak noktalarını özetlediği çalışmasında, bu kişilerin özellikle 20'li yaşlardan itibaren yeni arayışlara girmelerinin sebepleri olarak sıraladığı hususlar, bizim yukarıdaki açıklamalarımızla büyük oranda örtüşmektedir: Batı kültüründen ve materyalist kültürden tatminsizlik, hem akılcı hem de dini düşüncelere aynı anda müsamaha gösterecek bir anlam sistemi arayışı, mistik-manevi bir tecrübe arzusu ve daha anlamlı ve birbirine bağlı bir toplulukta yaşama arzusu. Yazar bu sonuncu sebebin daha adaletli muamele görme isteği ile ahlaki ve toplumsal ilişkiler bakımından daha net kurallara kavuşma arzusunu da içerdiğini eklemiştir. Görüldüğü gibi bütün sebepler büyük oranda Batılı bireyin, seküler kapitalist sistem içerisindeki açmazlarına ve sorunlarına dayanmaktadır. Bu konuda son olarak bir diğer bulguya da yer vermemiz faydalı olacaktır: Hıristiyanlığın hayatın gerçeklerinden kopuk ve soyut bir çerçeveye sahip olduğu, İslam'ın ise insanı çevreleyen her türlü soruna cevaplar sunduğu ve bu bakımdan tercih edildiği de İslam'ı kabul edenler tarafından dile getirilmektedir (Poston, 1991: 164). O halde İslam, seküler kapitalizmin yoğunlaşmış

postmodern formu içerisinde sıkışıp kalmış Batılılar için bir çıkış yolu olabilme potansiyelini göstermiştir. Başka bir ifade ile, pozitivist ve materyalist Batı anlayışına karşı İslam, ortalama Batı insanı için bir tehdit değil alternatif bir medeniyet anlayışı sunmuştur (Duralı, 2000).

Batılı ülkelerin birçoğunda dini inanışlar üzerinden resmi sayım ya da kayıt yapılmadığından, ancak bazı göstergeler üzerinden sonradan Müslümanlığa geçenler hakkında tahminler yapılabilmektedir. Şu var ki İslam'a olan yakın dönem ilginin 1980'lerle birlikte artmaya başlaması konuyla ilgili önemli bir eserde somut bir şekilde vurgulanmıştır (Tottoli, 2015). Yani yukarıdaki açıklamalarımızı teyit edecek şekilde; seküler ve kapitalist yönleriyle yoğunlaşan postmodern koşulların belirginleştiği dönemden itibaren ABD'de ve Avrupa'da İslam'a bir yönelim görülmeye başlanmıştır. 2000'lerin başına ait bir uzman tahminine göre sadece ABD'de her yıl 25 bin civarında kişi İslam'ı din olarak seçiyordu (Wilgoren, 2001). Açık Toplum Enstitüsü'nün pek çok AB ülkesi için ayrı ayrı yayınladığı raporlara göz atıldığında (Open Society, 2007) 1990'ların sonunda ya da 2000'lerin başında İslam'ı din olarak seçen yerli nüfusun tahmini sayısı Almanya'da 100 bine, Fransa'da 40 bine, İsveç'te bin ile üç bin arasına, Belçika'da da 10-15 bin arasına ulaşmıştı. Birleşik Krallık için bu rakam 2001 nüfus sayımından hareketle 63 bin olarak verilmiştir (Karagiannis, 2011). Daha birkaç yıl öncesinde 1990'ların ortalarında bile örneğin Birleşik Krallık'ta bu sayının tahminen üç-beş bin olması (Köse, 1996: 19) ya da 1980'lerin sonunda (Batı) Almanya'da bin- iki bin olması (Clarke, 1988: 199) dikkate alındığında önemli bir yükseliş eğiliminin bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu eğilimin, İslamofobi oluşturma faaliyetlerinin somut bir hal almaya başladığı bir döneme denk düştüğünü hatırlayacak olursak rakamların önemi daha da iyi anlaşılabilir. İslamofobi projesinin alabildiğine hız kazandığı 2000'ler sonrasında bile Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde her yıl ortalama 4-5 bin kişi İslam'ı din olarak benimsemektedir (Taylor ve Morrison, 2011).

İslamofobi projesi olmasaydı, 1980'lerden itibaren başlayan bu İslam'a yönelik eğiliminin daha da artabileceğini tahmin etmek zor değil ve zaten seküler kapitalizmin de, bu yönelimden en az İslam ülkelerinde ortaya çıkan İslami politik uyanışlar kadar endişe duyduğu için söz konusu projeyi hayata geçirdiğini öngörmek mümkün. Genel nüfuslara oranla Müslümanlığı seçenlerin sayısı düşük görülebilir fakat daha fazla sahip oldukları tahmin edilebilecek sivil toplum ve örgütlenme tecrübelerinin yanında yerli toplumla olan iletişim imkânları sayesinde İslam'a yönelen Batılıların etkisinin, sayısal verilerin çok ötesinde olduğu da ayrıca vurgulanması gereken bir noktadır. Bu insanların, diğerlerine göre İslam uğruna daha aktif çalıştıklarına ya da Müslümanların daha organize ve daha kurumsallaşarak faaliyet göstermelerine yardımcı olduklarına dair ABD (Fodeman, Snook ve Horgan, 2020), Almanya (Open Society, 2007a: 19) ve İsveç (Open Society, 2007b: 16) gibi ülkelerde yapılan araştırmalar vardır.

Kaldı ki burada mesele sadece Müslümanlığı seçme ile sınırlı değildir. Ortalama Batı insanı sağlıklı ve doğrudan kanallar üzerinden Müslümanlarla iletişim kurabilecek olsa ya da onları tanıyacak olsa, seküler kapitalizmin endişelerinin daha da artacağını söylememiz mümkündür. ABD'nin Irak'ı işgal etmek istemesini protesto etmek amacıyla 15 Şubat 2003'te dünyanın birçok ülkesinde ve yüzlerce şehirde eş zamanlı yürüyüşler düzenlenirken, bunların en kalabalıkları milyonlarca insanın katılımıyla Roma, Londra, Madrid gibi Avrupa başkentlerinde gerçekleşmiştir. Yükselen ABD karşıtlığının arka planında zamanımızda bu süper güçle özdeşleşen liberal ve yoğun kapitalist politikaların yarattığı eşitsizliklere ve aldığı saldırgan forma yönelik tepkiler vardır. Bütün bu insanların, kendileriyle benzer noktalarda kapitalizmin aşırılıklarına ve adaletsizliklerine muhalefet eden geniş bir Müslüman nüfusla aynı çizgide buluşmaları muhtemelen Batı kapitalizmi için ciddi bir sorun teşkil edecekti. Batılı birey dünyadaki 1,7 milyar civarındaki Müslümanın sadece küçük bir kısmının 11 Eylül tarzı terör eylemlerine olumlu baktığını (Lipka, 2017) bilecek olsa ya da içlerindeki Müslümanların buldukları ülkelere ve toplumlara daha fazla entegre olarak katkı sunmak istediklerini (Klausen, 2005) fark etse hem kendi içindeki Müslümanlara hem de diğer coğrafyalarda politik İslam'ın yükselişine bakışı farklı olabilirdi. ABD'de İslam'ı din olarak seçen kişiler üzerinde daha 1990'ların başında önemli araştırmalar yapan Larry Poston, İslam'a yönelme oranlarının Avrupa'dan göç eden erkeklerde daha fazla olduğunu ve savaş dönemlerinde, Avrupalı erkeklerin Müslümanlarla yakından etkileşim içerisinde bulunmalarının bu sonucu doğurduğunu göstermiştir (Poston, 1992: 164). Müslümanlarla bireysel etkileşimin, İslam'ı benimsemeye en önemli yol olduğu Birleşik Krallık için yapılan bir çalışmada da (Köse, 1996: 19; Köse ve Loewenthal, 2000: 103) ortaya konmuştur. Tekrar vurgulamak gerekirse burada asıl kritik olan; işin ucu İslam'ı din olarak seçmeye varmasa bile, postmodern patolojileri ortaya çıkaran bir ekonomik ve politik düzenin eleştirilmesi noktasında ortaklıkların keşfedilmesi meselesidir. Ayrıca, İslam'ı kabul etme şeklinde olmasa bile, Müslümanlarla etkileşim sayesinde yeniden

maneviyata yönelebilecek Batılı insan profili de sekülerizm için geriye dönüş anlamına gelecekti. Müslümanları her türlü kötülükle özdeşleştirmek, aslında manevi anlamda kayda değer bir örneklik taşımadıklarını göstermek ve toplumsal hayattaki hareket alanlarını kısıtlamak, böyle bir profilin oluşma riskini de engelleyebilecekti.

Kaldı ki Müslümanların seküler kapitalizmi eleştirmeye dayalı çıkışları, içinde buldukları Batı toplumlarında 1990'lardan çok önce başlamıştı. Postmodern yaşam tarzlarının ortaya çıkardığı bunalımlara ve çöküntüye işaret eden Charis Waddy, 1976'da basılan öncü eserinde böyle bir gidişatın sadece Müslümanlar için değil, Hıristiyanlar, Hindular ve başka inançlı insanlar için de tehlike oluşturduğunu ifade etmiştir (Waddy, 1977: 147). Ne ki artık bu gidişata muhalefet edebilecek güçlü bir Hıristiyan topluluğu kalmamıştı ve aslında Müslümanlar bizzat Batı ülkeleri içinde de, demokratik sistem içinde kalarak ve fakat dini ve geleneksel değerler adına farklı bir söylemi seslendiren bir role sahiptiler. Batı'da eğitim alan ve konuşmalarıyla, eserleriyle bu rolü etkili bir şekilde yerine getirecek Müslüman entelektüellerin Avrupa toplumları içerisindeki sayıları da günden güne artmaya başlamıştı. 1960'larda gelen ve nispeten izole bir yaşam süren birinci nesil Müslüman işçilere karşın, sonraki nesillerin daha aktif ve sosyal olmaları, yerli nüfusun onlarla iletişimini artırmıştır. İki kesim arasında evliliklere kadar giden tanışmalar ve birbirini daha iyi anlama durumları artmıştır (Karagiannis, 2011). Raphael Israeli'nin (2008) Müslümanların, Avrupa toplumları içerisinde yaşamlarını sürdürmelerini bile potansiyel bir terörün ve huzursuzluğun ifadesi olarak görmesinin ya da yine bu toplumlar içerisinde güvenlik gerekçesiyle Müslümanların en temel haklarının ve hareket alanlarının sınırlandırılmasının (Fekete, 2004) arka planında aslında Müslüman olan ve olmayan Avrupalılar arasındaki muhtemel olumlu etkileşimlerden duyulan endişenin bulunduğunu söyleyebiliriz.

O halde, postmodern dönemin patolojilerine maruz kalan Avrupalıların ve Amerikalıların, hemen yakınlarındaki Müslümanlarla iletişimlerinin daha da çoğalmaması adına onları, İslam'a ve Müslümanlara karşı olumsuz duygularla doldurmak ve hatta korku ve nefret ögesi olarak görmelerini sağlamak gerekiyordu. Batı'nın postmodern bireyleri, sahip oldukları yaşam tarzlarına ve onu şekillendiren değerlere neyi tehdit olarak görebileceklerse, İslamofobi kavramı üzerinden inşa edilen korkunç "Typhon" da o tehdit işlevini yerine getirmekte ve liberal kapitalizmin küresel hedefleri hususunda, bütün o bireylerin "ikna edilmelerini" kolaylaştırmaktadır. İhtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında bahsettiğimiz gibi, artık genişleyen ve çeşitlenen bir temel ihtiyaçlar listesine sahip postmodern özne için öncelikle söz konusu olan kendisine açılan/açtığı bir özgür alanın güvenliğidir. Bu güvenliğe sorun oluşturacak bir saldırının Müslümanlar üzerinden ulaşacağı algısı ile doldurulduğunda, Batılı bireyin neler hissedebileceğini ve İslam'a ve Müslümanlara nasıl bakabileceğini tahmin etmek zor değil. Müslümanlığı seçen Batılıların çoğunlukla İslam'ın liberal yorumlarını tercih etmeleri (Karagiannis, 2011), özgürlüklere dair sahip oldukları alanı kaybetmeme isteği ile yakından ilişkilidir denilebilir. Müslümanlar bu defa Hıristiyanlığın değil, değerlere dayalı Batı'nın karşısında tehdit olarak gösterilmiş, konuya demokratik değerler ve özgürlükler üzerinden yaklaşıldığında da liberal düşüncede olanlar bile Müslüman karşıtlığında aşırı sağ ideolojide olanlarla neredeyse aynı çizgide buluşmuşlardır (Asad, 2003: 165). Yani Müslümanların gerçekte sahip oldukları "kapitalizmin aşırılıklarına ve eşitsizliklerine karşı eleştirel olma" profilleri, üretilen "Batı'nın tüm değerlerine tehdit olma" profiliyle baskılanmıştır. Demokratik değerlerini ve özgürlüklerini hepten kaybedeceği algısı ile doldurulan pek çok Batılı birey de, önceliği Müslümanlardan korkmaya ve onlarla aralarına mesafe koymaya vermiştir. Zaten tarihsel olarak öteki konumunda bulunmaları fazlasıyla akıllara yerleştirilirken, bir de bunun üzerine, Batı değerlerine ve yaşam tarzına tehdit olan Müslümanlar algısı oluşturulunca; Avrupa'nın ya da Birleşik Devletlerin her hangi bir şehrinde yaşayan sıradan insanların Müslümanları komşu olarak bile kabul edebilme arzuları azalmaktadır (Helbling, 2012). Çevrelerinde yaşayan Müslümanlar hakkında olumlu düşünceye sahip Amerikalıların bu düşüncelerinin 2000'li yıllarda olumsuzla dönüşmesi (Cesari, 2011: 51) söylediklerimizin kanıtı niteliğindedir. Böylece, emareleri görülmeye başlayan bir İslam ilgisi, daha ileriye gitmeden kuşatılmış ve Batı kapitalizminin yarattığı adaletsizliklere karşı çıkan Müslümanların var olduğu gerçeği perdelenmiştir.

Sonuç

Batı, modernleşme sürecinde sekülerizm üzerinden Hıristiyanlığı saf dışı bırakmıştır, kapitalizm üzerinden de komünizmi. Bu bakımdan 1990'ların dünyası daha demokratik bir ambalajla sunulan seküler kapitalizmin hareket alanını genişleten yepyeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Teknolojik gücü sayesinde seküler kapitalist Batı anlayışı hem küresel yayılcılığını hem de öncelikle kendi tüketim

odaklı bireyleri üzerinde manipülasyon gücünü daha kolay devam ettirecek gibi duruyordu. Oysaki bu makalede örnekleriyle ortaya konmaya çalışıldığı gibi, kapitalizm üzerinden sömürleştirip geri bıraktıkları fakat sekülerizm üzerinden normatif dönüşümlerini yeterince gerçekleştiremedikleri Müslümanlar; demokratik kanallara bağlı kalarak geliştirdikleri söylem ve eylemleriyle Batı tarzı bir dünya düzeni için potansiyel bir risk haline gelmeye başlamışlardı.

Kimilerinde iktidara da yürüyecek şekilde ortaya çıkan demokratik İslami hareketler Yeşil Kuşak projesinde olduğu gibi kontrollü bir destekleme stratejisinin ürünü de değildi ve arzu edilmeyen ve bir şekilde sona erdirilmesi gereken girişimlerdi. Müslümanların seküler kapitalizme tehdit oluşturmaları sadece geleneksel İslam coğrafyalarında politik bir güç olarak sahneye çıkmalarıyla sınırlı kalmamıştır. Seküler kapitalist anlayışın elinde tüketime odaklı ve özgürlük alanı genişleyen bir forma dönüşen postmodern birey, bu yeni formuna özgü sorunların baskısından kurtulabilmek adına ya sekülerizmin kapadığı manevi kanalları yeniden açma arayışına girmiş ya da doğurduğu patolojilerden duyduğu rahatsızlık nedeniyle liberal kapitalizmi eleştirmeye başlamıştır. Her iki durumda da İslam ve Müslümanlar, postmodern Batı bireyinin bulmak veya duymak istediklerini karşılıksız bırakmayacak bir potansiyele sahipti.

İşte bu sebeplerden dolayı, iki kutupluluk ortadan kalktıktan sonra Müslümanlar, Batı tarafından net bir şekilde hedefe yerleştirilmiş ve 1990'larda başlayan bu İslamofobi oluşturma projesi, 2000'lerde çok daha kapsamlı ve somut bir şekilde sürdürülmüştür. İslamofobi sayesinde seküler kapitalizm, küresel stratejilerine kendi toplumlarında destek sağlamak ya da postmodern dönemde yoğunlaşan kendi patolojilerine yönelik Batı içi eleştirileri susturmak adına, Müslüman muhalefetinin durduğu noktayı olduğundan çok farklı bir yerde, Batı'nın özgürlükçü ve değerlere dayalı kazanımlarının karşısında göstermeye çalışmaktadır. Müslümanların demokratik yollardan yükselişlerinin, ABD ve postmodern Batı'nın diğer büyük güçleri tarafından alışılageldikleri şekilde müdahalelerle bastırılması ya da İslamofobi üretme taktikleriyle boğulmaya çalışılması kısa dönem için belki sonuç alınabilecek bir stratejidir. Ancak seküler kapitalizmin uzun tarihsel yolculuğunun postmodern dönemde vardığı aşama, güçlü teknolojik destekle ve sanal-kurgusal bir dünyanın inşasıyla arka plana atılmayacak kadar ağır sorunlarla doludur. Bunu göz ardı ederek ve kendi sorgulamasını yapmadan Müslümanlar üzerinden gerçekleştirilen korku politikası bir noktadan sonra, ağırlaşan sorunların ortaya çıkardığı yamaları kapamaya ve insanları durdurmaya yetmeyecektir.

Kaynakça

- Alkan Ö. S. (2018). The Role of Political Islam in Tunisia's Democratization Process. *Insight Turkey*, 20(1), 209-226.
- Asad, T. (2003). *Formations of the Secular-Christianity, Islam, Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Ayoob, M. (2007). *The Many Faces of Political Islam – Religion and Politics in the Muslim World*. Michigan: University of Michigan Press.
- Baudrillard, J. (1988). *Selected Writings*. Stanford: Stanford University Press.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and Its Discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Berger, P.L., Berger, B. ve Kellner, H. (1973). *The Homeless Mind*. Middlesex: Penguin Books.
- Berger, P.L. (1981). *Modernisation and Religion*. Enfield, Bruswick Press Ltd.
- Bowen, P. D. (2015). Conversion to Islam in Modern Western Europe and the United States. Roberto Tottoli (Ed.), *Routledge Handbook of Islam in the West* içinde (s.259-271). New York: Routledge.
- Branche, R. (2004). Torture and Other Violations of the Law by the French Army during the Algerian War. A. Jones (Ed.), *Genocide, War Crimes & the West – History and Complicity* içinde (s.134-145). New York: Zed Books.
- Brzezinski, Z. (1997). Brzezinski ile Mülakat: Çatışan Uygarlıklar Esnek Batı'nın Zayıf Surları. Murat Yılmaz (Ed.), *Medeniyetler Çatışması* içinde (s.122-133). Ankara: Vadi.
- Cardini, F. (2004). *Avrupa ve İslam*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Casey, P. M. (2019). Conversion to Islam: Narratives of Awakening, Continuity, and Return. *Sociological Forum*, 34(3), 752-773.
- Cesari, J. (2011). Islam as Stigma. D. Westerlund ve I. Svanberg (Ed.), *Islam in the West-Critical Concepts in Islamic Studies, Volume I: Regions and History* içinde (s.36-61). Abingdon: Routledge.
- Challand, B. (2012). Interwined Identities: A Gender-based Reading of the Visual Representations of Contemporary Islam in European Textbooks. G. Jonker ve S. Thobani (Ed.), *Narrating Islam—Interpretations of the Muslim World in European Texts* içinde (s.120-150). Londra: Tauris.
- Clarke, P. (1988). *Islam in Contemporary Europe. The World's Religions: Islam*. Londra: Routledge.
- Delanty, G. (2012). Islam and European Modernity in Historical Perspective: Towards a Cosmopolitan Perspective. Hakan Yılmaz ve Çağla E. Aykaç (Ed.), *Perceptions of Islam in Europe* içinde (s.13-27). Londra: I.B. Tauris.
- Dennis, A. J. (1996). *The Rise of the Islamic Empire and the Threat to the West*. Ohio: Wyndam Hall Press.
- Duralı, Ş. T. (2000). *Çağdaş Küresel Medeniyet*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Epstein, S. A. (2014). *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası – Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Esposito, J. L. ve Voll, J. O. (1996). *Islam and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Esposito, J. L. (2003). Islam and Civil Society. J. L. Esposito ve F. Burgat (Ed.), *Modernizing Islam – Religion in the Public Sphere in the Middle East and Europe* içinde (s.69-100). Londra: Hurst.
- Esposito, J. L. (2011). The Muslim Diaspora and the Islamic World. D. Westerlund ve I. Svanberg (Ed.), *Islam in the West – Critical Concepts in Islamic Studies, Volume I: Regions and History* içinde (s.11-21). Abingdon: Routledge.
- Fekete, L. (2004). Anti-Muslim Racism and the European Security State. *Race & Class*, 46(1), 3-29.
- Fodeman, A.D, Snook, D. W ve Horgan, J.G. (2020). Picking Up and Defending the Faith: Activism and Radicalism Among Muslim Converts in the United States. *Political Psychology*, 41(4), 679-698.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: Macmillan.
- Gergen, K. J. (1997). The Self: Transfiguration by Technology. Dwight Fee (Ed.), *Pathology and the Postmodern – Mental Illness as Discourse and Experience* içinde (s.100-115). Londra: Sage.
- Harbison, E. H. (1955). *The Age of Reformation*. New York: Cornell University Press.
- Helbling, M. (2012). *Islamophobia in the West-Measuring and Explaining Individual Attitudes*. Londra: Routledge.
- Heristchi, C. (2004). The Islamist Discourse of the FIS and the Democratic Experiment in Algeria. *Democratization*, 11(4), 111-132.
- Horne, A. (2004). *A Savage War for Peace: Algeria 1954-1962*. New York: New York Review Books Classics.
- Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Jameson, F. (1991). *Post-modernizm or the Cultural Logic of the Late Capitalism*. Durham: Duke University Press.
- Kalın, İ. (2001). Islam and the West: Deconstructing Monolithic Perceptions—A Conversation with Professor John Esposito. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 21 (1), 155-163.
- Karagiannis, E. (2011). Islamic Activicism in Europe: The Role of Converts. *CTC Sentinel*, 4(8), 16-19.
- Kaufmann, F. (1997). Religion and Modernization in Europe. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*. 153 (1), 80-96.
- Klausen, J. (2005). *The Islamic Challenge – Politics and Religion in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.

- Koyuncu, A. A. (2015). Dört Farklı Perspektiften İslam Demokrasi Tartışmaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (3): 705-727.
- Köse, A. (1996). *Conversion to Islam: A Study of Native British Converts*. Oxon: Routledge.
- Köse, A. ve Loewenthal, K. M. (2000). Conversion Motifs Among British Converts to Islam. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 10 (2), 101-110.
- Kula, O.B. (2010). *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Küçükcan, T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 13, 109-128.
- Lewis, B. (1990). The Roots of Muslim Rage. *The Atlantic*. Eylül 1990.
- Lipka, M. (2017). Muslims and Islam: Key Findings in the US and Around the World, 26 Mayıs 2017. Erişim: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/05/26/muslims-andislam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world>
- Louis, W. R. ve Robinson, R. (2004). Empire Preserv'd - How the Americans Put Anti-communism Before Anti-Imperialism. Prasenjit Duara (ed.), *Decolonization* içinde (s.152-161). Londra: Routledge.
- Mansbridge, J. (1997). Social and Cultural Causes of Dissatisfaction with US Government. J. S. Nye, P. Zelikow ve D. King (Ed.), *Why People don't Trust Government* içinde (s.133-153). Cambridge, Harvard University Press.
- Mardin, Ş. (1993). *Türkiye'de Din ve Siyaset*. 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2002). Oryantalizmin Hasıraltı Ettikleri. *Doğu Batı*, 20, 111-115.
- McGinty, A.M. (2006). *Becoming Muslim: Western Women's Conversions to Islam*. New York: Palgrave.
- Misra, A. (2003). Rise of Religious Parties in Pakistan: Causes and Prospects. *Strategic Analysis*, 27(2), 186-215.
- Munson, Z. (2001). Islamic Mobilization: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood. *The Sociological Quarterly*, 42(4), 487-510.
- Newsweek. (1988). A State of Siege in Troubled Algeria. *Newsweek*, 17 Ekim.
- Open Society. (2007). Muslims in EU Cities: Background Research Reports. Erişim: https://www.opensocietyfoundations.org/publications/muslims-eu-cities-background-research-reports#publications_download
- Open Society Institute (2007). Muslims in the EU: Cities Report-Germany.
- Open Society Institute (2007). Muslims in the EU: Cities Report-Sweden.
- Özyürek, E. (2015), *Being German, Becoming Muslim – Race, Religion, and Conversion in the New Europe*. Princeton: Princeton University Press.
- Pipes, D. (1990). The Muslims are Coming! The Muslims are Coming! – the Growth of Muslimphobia. *National Review*, Kasım 1990.
- Poston, L. (1991). Becoming a Muslim in the Christian West: a Profile of Conversion to a Minority Religion. *Institute of Muslim Minority Affairs Journal*, 12 (1), 159-169.
- Poston, L. (1992). *Islamic Da'wah in the West - Muslim Missionary Activity and the Dynamics of Conversion to Islam*. Oxford: Oxford University Press.
- Roy, O. (1994). *The Failure of Political Islam*. Cambridge: Harvard University Press.
- Runnymede Trust (1997). *Islamophobia: A Challenge for Us All: Report of the Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia*. Londra: Runnymede Trust.
- Said, E. W. (1997). *Covering Islam*. New York: Vintage Books.
- Said, E. W. (2017). *Şarkiyatçılık – Batı'nın Şark Anlayışları*. Yıldırım, B. (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık, Onuncu Basım.
- Salazar, V. A. (2014). *Islamic Perspectives on Democracy*. Erişim: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2672601
- Samur, H. (2016). Avrupa'daki İslamofobinin 'Avrupalı' Sebepleri. *Mukaddime*, 7 (2), 295-319.

- Samur, H. (2017a). Avrupa'nın Önyargılarının ve Çelişkilerinin Bir Sonucu Olarak İslamofobi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15 (29), 147-173.
- Samur, H. (2017b). Postmodern Dönemde Batıdaki İslam Düşmanlığının Artması Durumu: İslamofobi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 21 (2), 59-76.
- Setton, K. M. (1992). *Western Hostility to Islam and Prophecies of Turkish Doom*. Philadelphia: American Philosophical Society
- Shryock, A. (2010). Introduction: Islam as an Object of Fear and Affection. A. Shryock (Ed.), *Islamophobia/Islamophilia – Beyond the Politics of Enemy and Friend* içinde (s.1-28). Bloomington: Indiana University Press.
- Stark, R. (2005). *The Victory of Reason: How Christianity Led to Freedom, Capitalism, and Western Success*. New York: Random House.
- Taylor, J. ve S. Morrison. (2011). *The Islamification of Britain: Record Numbers Embrace Muslim Faith*. The Independent, 4 Ocak.
- Tottoli, R. (Ed.). (2015). *Routledge Handbook of Islam in the West*. New York: Routledge.
- Tibi, B. (2002). *The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and The New World Disorder*. California: University of California Press.
- Utvik, B. O. (2003). The Modernizing Force of Islamism. J.L. Esposito ve F. Burgat (Ed.), *Modernizing Islam – Religion in the Public Sphere in the Middle East and Europe* içinde (s.43-67). Londra, Hurst Company.
- Waddy, C. (1976). *The Muslim Mind*. Londra: Longman Group.
- Weber, M. (1930). *The Protestant Ethic and the Sprit of Capitalism*. New York: Dover Publications.
- Whitley, R. (2008). Postmodernity and Mental Health. *Harvard Review of Psychiatry*, 16 (6), 352-364.
- Wickham, C. R. (2013). *The Muslim Brotherhood – Evolution of An Islamist Movement*. Princeton: Princeton University Press.
- Wilgoren, J. (2001). A Nation Challenged: American Muslims; Islam Attracts Converts by the Thousands. The New York Times, 22 Ekim. Erişim: <https://www.nytimes.com/2001/10/22/us/nation-challenged-american-muslims-islam-attracts-converts-thousand-drawn-before.html>
- Witte Jr. J. ve Alexander, F. (2010). *Christianity and Human Rights – An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wohlrab-Sahr, M. (1999). Conversion to Islam: Between Syncretism and Symbolic Battle. *Social Compass*, 46 (3), 351–362.
- Wohlrab-Sahr, M. (2006). Symbolizing Distance – Conversion to Islam in Germany and the United States. K. V. Nieuwkerk (Ed.), *Women Embracing Islam - Gender and Conversion in the West* içinde (s.71-92). Austin: University of Texas Press.